

Természetesen nekünk magunknak is meg kell tennünk, ami tőlünk telik. Szilárdan kell vallanunk, hogy az új eszméknek szervesen kell kinőniük a régi hagyományokból. Ugyanilyen szilárdan kell állítanunk, hogy új nemzedékek meglepő belátásokra juthatnak, és előfordulhat, hogy ezekben a közösség esetleg – az elmékedés és megvitatás rendes folyamata, valamint a pápa fősége alatt működő püspöki kollégium megkülönböztető adománya által – új színben ismeri fel Isten hiteles igazságát.

Stiassny József (Jeruzsálem)

A ZSIDÓ HÁZASSÁG A KERESZTÉNYSÉG KEZDETÉN

Előzetes megjegyzések

Rövid cikkünk arra szorítkozik, hogy az első század zsidóságának a házasságra vonatkozó jogszabályait írja le. Ez a megközelítés jogos, de ugyanakkor veszedelmes is, mivel mellőzi a házasság minden más szempontját, nevezetesen férj és feleség valóságos viszonyát. Ezt a viszonyt anekdoták és kis történetek illusztrálják a régi zsidó irodalomban mindenütt, megmutatva, hogy kétezer év óta az emberi természet nem sokat változott: megannyi életből vett portré, egyfelől gyöngéd vagy zsarnok férjéről, másfelől engedelmes vagy elviselhetetlen feleségekről!

Második megjegyzés: A jog természeténél fogva megőrző szerepet tölt be, és – legalábbis kifejezéseiben – késedelmet mutat a társadalmi valósághoz képest. Az alkalmazott formulák gyakran egy már elmúlt állapotra jellemzők. Óvakodnunk kell tehát attól, hogy belőlük kiindulva következtetéseket vonjunk le a nő konkrét helyzetét illetően.

Az „eljegyzés“

A zsidó jogban tulajdonképpen nincs a szó szoros értelmében vett eljegyzés, ha ezen a „sponsalia“-t értjük, vagyis közös megegyezéssel felbontható házassági ígéretet. A Talmud éppen úgy, mint a Biblia az „erussim“ kifejezést használja. A szó töve azt jelenti: valaminek az árát megfizetni. Az „erussim“ a „matrimonium ratum“-nak felel meg, amit a jogászok úgy határoznak meg, mint „ius futurae cohabitationis“-t, jogot a jövőendő együttlákásra. Meg kell ezt különböztetni a „ius ad corpus“-tól, a testhez való jogtól, vagyis az együttélés jogától.

Az „erussim“ kifejezés a zsidó szóhasználatban lassan eltűnik, és helyébe a „qiddushim“ szó lép. Ez a jól ismert „q-d-sh“ szógyök származéka „pi'el“ formában, és jelentése: megszentelni. Minden szövegösszefüggésben azt fejezi ki ez, hogy valamit különleges használatra elkülönítenek. Megszentelik a szabotót, elkülönítve a hat köznaptól, és fenntartva az Úr szolgálatára. A házasság összefüggésében a „qiddushim“ azt fejezi ki, hogy a fiatal lányt elkülönítik, azaz minden más férfinak tilos hozzá közeledni.

Maga a szertartás a leendő férj szavaiból áll: „Íme nekem vagy szentelve Mózes és Izrael törvénye szerint.” Ezek az ünnepélyes szavak (verba sollemniora) a személyes helyzet megváltozását hozzák magukkal. A rómaiaknál hasonló körülmények között a nő jelentette ki: „Ubi tu Gaius, ego Gaia” (ahol te Gaius vagy, ott én Gaia vagyok). Megjegyezhetnénk ehhez, hogy a zsidóknál nem a férfi „szenteli meg” a nőt, hanem a nő a férfinak „van szentelve”: fenntartott személy, egyetlen egy valakit illet, érinthetetlen. Ebben az összefüggésben lehetetlen nem gondolnunk a „herem” szóra, amelynek alapvető jelentése szintén az „elkülönítés”, és amelyből az arab nyelvben a „hárem”, a feleségeknek fenntartott lakosztály származik.

A Talmudban megtaláljuk egy régebbi formula nyomait, amikor a vőlegény ezt mondta: „Megszereztelek”. A Mishna így magyarázza ezt: „Háromféleképpen lehet egy nőt megszerezni: pénzen, szerződéssel és együttlakással” (Qid. 1,1). Ez a szabály érdekes, mert megmutatja a házasság kifejlődését. Valamikor minden a leendő vőlegény meg a leendő menyasszony édesapja között folyt le. A menyasszony kereskedés tárgya volt, anélkül, hogy joga lett volna saját véleményének kinyilvánítására. Az itt szóban forgó korszakban, az I. században, a fiatal lány aktív szerepet visz a házasságban: neki, nem pedig apjának ad át a férfi egy pénzdarabot vagy karikagyűrűt. Ha egyszer a fiatal lány elfogadta a leendő férj ajándékát, a „qiddushim” jogilag érvényes. A vőlegény és menyasszony családja közti pénzügyi tárgyalásokat már nem tekintik a házasság lényegéhez tartozó dolognak.

A lányt 12 éves és egy napos koráig „qetana”-nak, kislánynak hívják; 12 évtől 12 és fél évig „na'ara”, fiatal lány a neve, azon túl pedig „bogueret”, felserdült. 12 és fél éves koráig a fiatal lánynak nincs joga visszautasítani az apjától elhatározott házasságot; azon túl beleegyezését kell adnia. Általában 12 és 13 éves kora között történik az eljegyzés, de a fiatal lány továbbra is szüleinél él egy éven át, hogy mindkét fél megtehesse az együttlakáshoz szükséges előkészületeket.

A menyegző

A „qiddushim” által a fiatal lány vőlegényének van szentelve. Ennél fogva már nem rendelkezik saját magával. Ha szerencsétlenségére más férfinak adta magát, magára vonta a büntetőjogtól kiszabott összes büntetést.

A tulajdonképpeni menyegző a „deductio” vagy „conductio” (elvezetés) szertartása, amelynek folyamán a feleséget a vőlegény házába vezetik. A Bibliában használt kifejezés „laqah”, (magához) venni (vö. MTörv 20,7). Az itt tárgyalt korban jobban szeretik a „nasa”, fölemelni szót, kétségtelenül azért, mert a férj fölemelte feleségét, hogy bevigye házába. E szertartás jogi jelentése az, hogy a fiatal lány apja hatalmából (potestas), kezéből (manus) a férjébe kerül. Egyébként a férjnek felesége iránti kötelezettségei csak attól a pillanattól kezdődnek, amikor magához vette az asszonyt.

A „deductio” nagyon vidám ceremónia, ahol a barátok tömege kíséri a házastársakat. A menetet jelző görög szó a „pompa”. A feleség királynőként ko-

ronát visel a fején. Otthon nagy lakomát adnak, ennek a neve „simha”, vagyis „öröm” (vö. Mt 25,21: „menj be urad örömébe”), és a „shoshebin”, a vőlegény barátja (vö. Jn 3,29, ahol a Keresztelő nevezi magát annak), kiemelkedő szerepet visz rajta. A talmudi legenda szerint Ádám és Éva házasságakor maga Isten töltötte be ezt a szerepet (Ber. 61 a).

A hellenisztikus korban a nő helyzete jelentős javulásának vagyunk tanúi. Annak megelőzésére, hogy a férj önkényesen elküldje feleségét, behozzák a házassági szerződést, a „ketubba”-t (a görögöknél „apographé” vagy „szün-graphé”, vö. Tób 7,13-14: Ráguel „megírta a házassági szerződést, amelynek értelmében a lányát feleségül adja Tóbiásnak, Mózes törvénye szerint”), amely meghatározza, milyen kárpótlást kell fizetnie válás esetén a férjnek felesége részére. A Talmud szerint (Sanh. 22 a) a házasság és a puszta együttélés (konkubinátus) közötti lényeges különbség az, hogy az utóbbinál nincs „ketubba”, sem pedig „qiddushim”, míg az előző esetében ez kötelező.

Mária és József helyzete

Az imént leírt jogi keretből kiindulva könnyű megérteni József és Mária viszonyát. Szövegeink nem teszik lehetővé, hogy meghatározzuk Mária korát eljegyzésekor, de föltehetjük, hogy 12–13 éves kora között történt. Megvolt a „qiddushim” szertartása, és Mária továbbra is szüleinél lakott. József már a jegyese volt („ish” vagy „ba'al”, vö. MTörv 22,13), de természetesen még nem volt joga a testéhez. Ebben az időszakban, vagy inkább ennek a végén ad számot magának József arról, hogy Mária gyermeket hord. A Másodtörvénykönyv 22,19 előírása szerint készül őt elbocsátani (shalleah), ami nemcsak joga, hanem kötelessége is volt. Nem vág tárgyunkba, hogy itt azt keressük: miben állt József „igaz volta”, és milyen okból akarta „titokban” elbocsátani Máriát, amikor minden elbocsátás jogi aktus volt, következésképpen nyilvános, még ha bizonyos diszkréciót lehetett is tanúsítani.

Bárhogyan is legyen, Máté evangéliumának elbeszélése szerint József anyagi üzenetet kap, s erre elhatározza, hogy mégis megköti a házasságot, magához véve jegyesét, Máriát. Máté evangéliuma tökéletesen egybehangzik a tárgyalt korszak házasságjogával és házassági szokásaival, amint azokat más forrásokból ismerjük. Mi több, úgy tekinthetjük és úgy is kell tekintenünk, mint e szokások egyik tanúbizonyságát, amelyet a társadalomtörténésznek figyelembe kell vennie.

Szabó Ferenc (Róma)

SZENT AMBRUS KATEKÉZISEI

Az utóbbi harminc év kutatásai alapján új fényben látjuk Szent Ambrus életművét. Igazságtalannak és hamisnak bizonyult az a felületes minősítés, amely